

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/konkursy-i-nagrody/nagroda-kustosz-pamieci/2002/24226,Elzbieta-Zawacka-1909-2009.html>
26.04.2024, 11:20

Elżbieta Zawacka (1909-2009)

Urodziła się w 1909 r. w Toruniu. Po ukończeniu studiów na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pracowała w szkołach średnich i jednocześnie działała społecznie jako instruktorka Przysposobienia Wojskowego Kobiet. W 1939 r. w Katowicach pełniła funkcję komendantki Regionu Śląskiego PWK. We wrześniu 1939 r. była żołnierzem Kobiecego Batalionu Pomocniczej Służby Wojskowej, walczącym w obronie Lwowa. W październiku 1939 r. zaprzysiężona do Służby Zwycięstwu Polski w Warszawie, pod pseudonimem „Zelma” organizowała na Śląsku wojskową służbę kobiet oraz pełniła funkcję szefa łączności w Komendzie Podokręgu SZP-ZWZ. Pod koniec 1940 r. została przeniesiona do Warszawy jako kurierka KG ZWZ-AK pod pseud. „Zo”. Stała się prawdziwą legendą kurierów w okupowanej Europie. Była organizatorką szlaków zachodnich KG. W latach 1939-1945, posługując się fałszywymi dokumentami, ponad sto razy przekraczała granice, przynosząc wiadomości i meldunki. Pełniła funkcję zastępcy szefa „Zagrody” - Działu Łączności Zagranicznej Oddziału V Sztabu Komendy Głównej AK. W lutym 1943 r. jako emisariuszka Komendanta Głównego AK wyruszyła przez Niemcy, Francję, Andorę, Hiszpanię i Gibraltar do Sztabu Naczelnego Wodza w Londynie. Na własną prośbę powróciła do kraju, skacząc na spadochronie na teren okupowanej Polski 10 września 1943 r. Pracowała w szefostwie Wojskowej Służby Kobiet KG AK. Po upadku powstania warszawskiego nadal działała w służbie

Elżbieta Zawacka

Państwa Podziemnego. Z Krakowa kierowała szlakami zachodnimi, prowadzącymi do bazy szwajcarskiej.

Po zakończeniu wojny włączyła się w struktury konspiracji antykomunistycznej w ramach organizacji Wolność i Niezawisłość. Powróciła także do pracy pedagogicznej – ukończyła studium pedagogiki społecznej i otworzyła przewód doktorski.

W 1951 r. została aresztowana przez UB. Była więziona (z dziesięcioletnim wyrokiem) do 1955 r. W 1956 r. powróciła do pracy naukowej i pedagogicznej. W 1965 r. uzyskała doktorat nauk humanistycznych, a 1973 r. – habilitację. W rodzinnym Toruniu podjęła pracę w Instytucie Pedagogiki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Równocześnie gromadziła materiały do dziejów Armii Krajowej, działała w środowisku kombatantów AK. Była współinicjatorką powstania Światowego Związku Żołnierzy AK. Na skutek represji SB, w wyniku których m.in. zlikwidowano kierowany przez nią Zakład Andragogiki, odeszła z pracy na uniwersytecie.

W latach osiemdziesiątych była związana ze środowiskiem „Solidarności”. W 1987 r. doprowadziła do powstania Klubu Historycznego, działającego przy Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim w Toruniu.

Była inicjatorką powołania do życia w 1990 r. Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej. Fundacja gromadzi dokumenty i relacje, organizuje konferencje, zjazdy naukowe i wydaje liczne publikacje dokumentujące udział Pomorzan w walce o niepodległość oraz dzieje wojennej służby kobiet.

Od czerwca 1993 r. do czerwca 1998 r. prof. Elżbieta Zawacka była członkiem Odnowionej Kapituły Krzyża Orderu Virtuti Militari. W grudniu 1995 r. decyzją Prezydenta RP Lecha Wałęsy została odznaczona Orderem Orła Białego. Była także odznaczona Krzyżem Orderu Virtuti Militari i pięciokrotnie Krzyżem Walecznych. Prof. Elżbieta Zawacka posiadała tytuł honorowego obywatela Torunia.

Zmarła 10 stycznia 2009 r. w Toruniu.